

אמיתי. תמוה' וכונתי עימי. שהרי עד אותה שעה לא הייתי מודע כלל לכך שעל ספרי שורה, חלילה וחס, "חרדה נוראה", מה גם שזו עלולה להחריד את קוראיו עד כי ינוסו מפניו ויפוצו לכל עבר ברוב כהלתם. אבל, ליתרה מזאת, גם לא הייתי מודע לכך שחררתי "מפני הויקנה, מפני המוות" גדולה מזו של אנשים אחרים בני גילי. מובן שבאנשים בני-תמותה אני מדבר, ולא באי חרים. ועד כדי כך נחרדהו מפני הקביעה שקבע המבקר המלומד, שאצתי לכמה מחכמי הנפש המומחים לדבר כדי שייעצוני מה אעשה. עמדו הללו, חקרו וברשו וסופס שאמרו לי: אל דאגה, ידידנו, אתה חרד בדיוק במידה המקובלת, לא פחות ולא יותר, כי אם במידה שהיא גם הראויה על פי חוכמת ההזירות. אמנם, ייתכן מאוד, לא כי, יש רגילים לסברה שאלכסנדר מוקדון, ג'נסיס האן ואפילו הטייס צולח-האוקיינוסים צ'ארלס לינדברג חרדו פחות ממך, ואולי אפילו הרבה פחות. אבל, לעומת זאת, ראה היכן הם ויחכו אתה כיום הוה. וכבר אמרו קרמונינו: טוב הכלב ההי... מטעמי אסטטיסות לא השלימו את הציטוט. אבל אני גם מה שאמרו כבר הניח את דעתי. משטרה ממני חרדה של אותה "חרדה נוראה", חרתי ונרגעתי. ברשימות ביקורת ואף בני רוע מזה אני, בעונותי הרבים, מורגל. ודומה עלי שאף מפניהו אני חרד הרבה יותר מן המקובל בקרב עמיתי החרדים, אם גם לא בקרב הלא-חרדים שבהם.

עד כאן אין בסיפורי רבר ניפלה; ארבה, מע' שה שבכל יום הוא. משהו שנוהג לפרסם פירסם ואחר שנוהג לבקר ביקר. מה הרבוא ככר? בכל זאת עוררה בי — כבר אז — תמיהה נוספת העובדה שהמבקר המלומד לא הסתפק בביבט דעתו המלומדה לא-פחות מעל בימה אחת — נפריסמה בשתי בימות. וכך אירע ונתיגע בהארץ. שבה עדיין נמצאו בסיפורי האמור "ציי רות מופת", ואם גם ספורות, קדמה רשימה אחרת שבועון, בחרחור ראשית שמו (25.7.84), שמעליה כבר התנוססה כותרת בנוסח "ברכת ג'ומג'ום". אכן, בימה-בימה וכותרתה הראשית...

והרי זה באמת תמוה. גם הכותרת הראשית וגם להיטות משונה זו לפרסם אותה רשימה שבני מקומות שונים והשוואה שיטחיתת גלגה שהמדובר באותה רשימה עצמה, בקיצורים המתחייבים מאד רך המצע או הקרשים שאליהם הוטלתי, ויש אפיי לו מישפטים שלמים המופיעים כנתינתם פה וגם שם.

אבל כיצד יבוא אדם בטענות אל מבקר המכריז, באותה שעה עצמה שבה הוא עושה את מלאכת-היקודש שלו, כי "תמיד אהבתי את דן ואת אתגול עליו טענות ובטורונות. משהו כן בלעתי את רוקי וההרשתי. ממש כאותם משכילים קודמים שקבעו מרוב הפסוק, שבימינו נמטעטו מאורדמאוד, בעיקר בתחום שאי נו מרברים בו.

עמל של אהבה

השנים הלפו להן כסידורן, טוב ולרע; נחל הירקון הפך לתעלת-ביבוב, אנדרטת הפועל העברי שבקירבת מקום כרעה-נפלה ואותם "מים רעים ממש של ארץ שרון ורובי הנא", שבשלים יצא עלי קיצפו של אחד פורט כל אחר צהריים כ"יול עומרה" זה שבידו, והוא כלינגינה עתיק ומי עוון, הלבנו ונעוה רעים יותר ויותר עד כי רומה כי גם התנבזר ותפשו של מרים שוב אין בהם כדי להקים ולקומם את הנרדמים ברוגית הירועה לפני שינומו מנחת עולמים.

הגיע גם היום המר והנמהר שבו הוצאתי עוד ספר, הפעם לא מפרי עטי, כי אם את קדיש ושי' רים אחרים של אלן גינזברג, בתרגומי הצנוע.

והנה מיהו זה העומד מאחורי ומלפני נושף שוב בפניו בעורפני, אבל לא מידענו אריה זקס — ואל יאמר אדם כי החידוד שבצימוד וקסיוך זה נעלם מאוזני. הפעם מצא במעשה התרגום שלי איילאה. "הברקות לשון" לעומת שפע בלתי-נסלה של. הגהנות ספרותיות מיתרות ושימוש בצ"י רופים ובמילים של בתי-מרקחת. "לתומי סברתי כי במקום להתלונן צריך היה לעלות, שהרי ראה כי עד כדי כך השפיעו עלי דבריו הקודמים עד כי בחרתי הגותה ונראה מפני קיצי המתקרב אצתי ישר לבתי-המרקחת.

הבימה, כן, עיקר שכתתי, שוב מוסף הארץ הזכור לטוב והיום הוא ה-5.2.88. שוב מעשה שט, לא יוצא זמן רב ובמקומון ירושלמי מתי פרסמתי רשימה דומה להפליא ברוחה לרשימתי של זקס, כולל מובאות רומות לאלה שהביא הוא. אמנם השם המתנוסס על אותה רשימה שניה שם

אחר הוא, שם אדם שהוא, כך מרגיעים אותי ידידי, חי וקיים. אבל דווקא מפני שאותו אדם חי ונראה שהוא גם קיים ונעימתו הרומה של שתי הרשימות אף היא חיה וקיימת, ממש כאילו יצאו להן השתיים מחליל אחד — דווקא משום כך אני מותיר את שאלת ההשראה, הטלפאטיה והטלפון שגישרו במיקרה זה בין שני הכותבים הירושלמים שלנו פתוחה ועומרת, לנוחותם של חוקרי המופ' לא דורשי ימודה-מיקרים הניסי, שני תחומים שלרוע מולי אני רחוק מהיות בר-סמכא בהם.

גם הפעם לא הגבתי, כמוכן. שהרי אני וכו' וכו'. וגם זה: כל המבקרים האחרים שיבחו את מעשה התרגום, עובדה שאותה אני מצייין רק מפני שאני וכו' נכו'. כמילים אחרות. גם אני רק אנושי, בניגוד לכמה סברות רווחות בציבור.

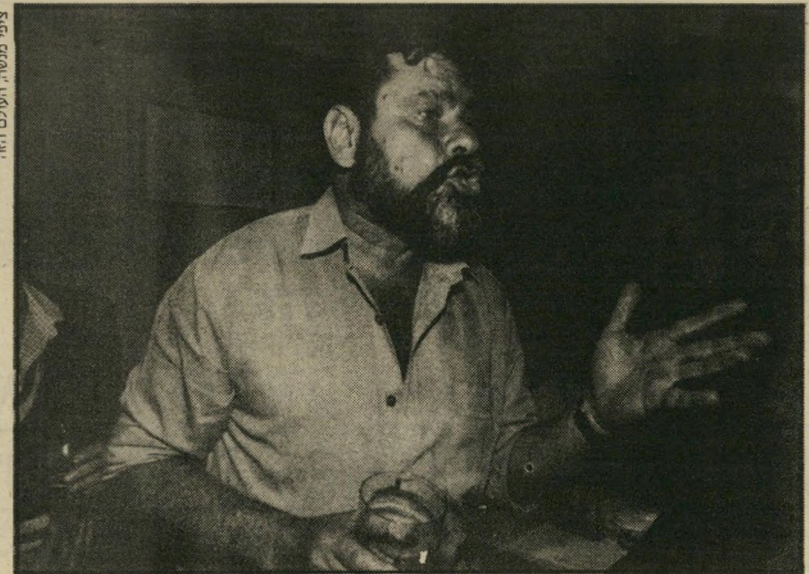
כל זה נשתנה מן היסוד בשעה שאלן גינזברג, מחברם של אותם שירים מתורגמים, סיפר לי לתמו, בעיקבות ערב קריאה משיריו שנועד ברובי'עם באולם הסימטק הירושלמי, שכאשר נתבקש מתגבר אמיל'לב שיקרא את גירסת בית-המרקחת העברית שלי בצד המקור שאותו יקרא, כמוכן, הוא, גינזברג, עצמו — מי אם לא יידרנו

אין כל מה שבידיו שווה כעצמו ייזר מקי'שת השום. לא יצתה שעה קלה, כמו שפיתב חתן המאה והנובל שלנו, וקיבלתי מאוהבי נאשבורד הימים הפרופ' אריה זקס, את הפתשגן הנלבב הבא לנתן.

"המחקר הקטן בתולדות התרבות" שפירסמת ב"דף חדש" היה יפה, מאוד יפה ומרגש. היה בו עמל של אהבה, והעמל כמי עט אינו ניכר... גם שילוב קטעי הפרוזה וההערות משלים, נחוץ. תודה.

אולי תרצה לתעד את מחקרך ההיסטורי באמצעות פקסימיליה של המיכתב הרצ"ב. אם לא ימצא לו מקום בתוך הגבנה הסגלית של "דף חדש" בוודאי לא תתנגד שיובא בדרך אחרת לתשומת ליבו של ציבור שוחרי השירה האמריקנית בת זמננו, שלא לדבר על ציבור שוחרי "תרגום הנקרא כמו נכתב עברית".

לא פירסמתי את המיכתב. מי שמבקש שרבריו יופיעו בנימה שאני עורכה, מוטב לו שלא יכנה אותה בשם "גבנה סגלית". מינה נפסדך! אם

אריה זקס: כפרה על עוולות

"גבנה סגלית" — למה לך להצטרף אליה דווקא. ואם חשקה נפשך, בכל זאת, בה ורק בה — על מישקל "ישנן יפות יותר ממנה" / אך אין יפה כמוה" — הרי שמידה של דרך-ארץ לא תויק גם למי שמציגים עצמם או מניחים לאחרים שיציגו אותם כ"חוקרי תולדות התרבות". עכשיו הגיעה השעה שאציג כאן אותו. מיכתב "מצ"ב" שזקס זה מאיים לפרסמו "בדרך אחרת", אם לא ימצא לו מקום ב"גבנה הסגלית" שלנו. מובן שלא הייתי מפרסם, ומעולם עוד לא פיר-סמתי, ככל שזיכרוני עומד לי, דברים שבהתי-כתבות אישית; אבל כאשר הנוגע בכבר עצמו מבקש זאת ממני... מה לא אעשה למען ידידי ואוהבי? חוץ מזה, אין זה מן הנימוס לסרב לחוקרי תולדות התרבות. הרי הוא, איפוא, מיכתבי:

לאריה, 28.5.78
יפה. מאוד יפה ומרגש. עמל של אהבה, והעמל כמעט אינו ניכר. תרגום וקרא כמו נכתב עברית. נשתכנעתי וחוזרתי לקרוא את (המשורר האמריקאי ג'ון) ברימן במקור (היו "הסתייגויות") ושילוב קטעי הפרוזה והה"ערות משלים, נחוץ.

עיינתי במיכתב פעם ופעמיים ושלוש ולא מצאתי בו כל פסול. מיכתב נאה ומנומס שכמותו יכולתי רק לכתוב בשנה (אותה שנה עצמה: 1978) שבה חזרתי מגלות בת 11 שנים באנגליה ונראה שמשוה מנימוסי הארץ המארכת דבק בי. אודה ולא אבוש: גם היום אני עדיין משיב מפעם לפעם לאלה המוצאים לנכון לכבד אותי בסיפריהם ותרגומיהם, אבל רק הם ישפטו אם גם באתה נעימה חמה ונלכבת. מובן מאליו שלולא הערכת את תרגומי של זקס לאותו ברימן לא הייתי כותב כדרך שכתבתי. אמנם, את ברימן עצמו איני מחשיב במיוחד (לכך מכוונת "הסתייגויות" שבמיכתב) אך התרגום: באמת "עמל של אהבה".

השיר לא תם
עתה נרמזה לכם, קוראים חביבים, שבכר נסי

תיים סיפור המעשה שלימו המתינו מעט. הוא כמעט שעה לא התחיל.

כאד שלא פירסמתי את מיכתבו של זקס מן היעמים הנכונים — ציפיתי למצוא אותו, בחבי-דת מיכתבי הנאה, מתפרסמים במקום אחר כל-שום: אולי בהארץ או בכותרת ראשית ששם אני בחזקת פצינט קבוע. חייך תי ילא התאכזבתי. אמת ויציב: לא התאכזבתי. לא. והיא זו כי הופתעתי. מה זה הופתעתי? — נדרמתי: כפי שאתה. "חרדה נוראה" השורה עלי ועל כל מעשי חורה ותקפה אותי.

שהרי כיום בהיר או מעונן אחד מביא לביתי הרוור הבילה קטנה ובה סיפרו החדש של ידידי המבקר-המשורר-החוקר, קלות הדעת שמו, ומה אני מוצא על גבי הכריכה שלו? אוי לעיניים שפך רואות! לא נתחשו אבל אני מוצא שם את כל פוסקיה-השבח שבמיכתבי אל חוקר תולדות התרבות.

כלומר, מה שרק אתמול עמד לשמש כלי-עיניים מתוחכם במיוחד כדי לגלות את כל קלוני, החליף פתאום את סיפרו וייעורו והנה הוא נמצא כשר לשמש — לא כראיה בערכאות הספרות והמפזון — כי אם כמקדם-מכירות לסיפרו החדש של זקס. אכן, איזה מהפך!

הסתכלתי ועדיין לא האמנתי למראה עיני. כך נוהגים במיכתב פרטי? עומדים ומפרסמים מתוכו כאילו נכתבו הדברים במאמר או ברשימת-כ"י קורת? וגם זה: אין שואלים את רשותו של הנוגע בדבר?

מסתבר שכך הם פני הרברים בחקר תולדות התרבות שלנו. לשיבחו של זקס ייאמר — ואין ככוונתי להסתיר כאן את שיבחו — שאף הוא חש כנראה שלא בנוח במעשהו החדש שאותו עשה בעיקבות מעשי האחרים. הלא גם הוא יודע שלא על כל פשעים תכסה אהבה...

כיצד מתנגבים על תחושת אי-נוחות ממין זה? או, לחילופין, כיצד מקדימים רפואה למכה, אם אמנם יעלה מלפני המכתוב כפוי-הטובה להשיב על מעשה הציטוט הכפוי דווקא בסטירה אחת אפיים.

אל תאמרו: אפסו מתחכמים מישראל. עומדים וכותבים לו לאותו מכותב, באותו ספר עצמו שבו הוא מצוטט בלא שאלו את פיו, הקדשה בוז הלשו: "לנתן" — קצת כפרה על עוולות העבר ותורת-קבע על יוכני 66.

אם קודם רק נדהמתי ונרעשתי, עכשיו לא ידעתי עוד את נפשי כפויית הטובה. שהרי אם אמנם חש שלפני מה שחש, וחשב מה שחשב, על הספרים והתרגומים פרי-עיני, ועוד בעוצמה כזאת עד שהשים עצמו שליח-מיצוזה לפרסם את הגיגיו בכימות רבות ככל האפשר, אם כך — מה טעם ראה לדבר קעת על עוול, ולא סתם על עוול אחד כי אם על "עוולות" בלשון רבים, כאילו באמת ידע כמה מדובר?

אבל אם, לעומת זאת, לא כך חש ולא כך חשב בעת שכתב מה שכתב, או בעת שעתה על הבימה לקרוא את תרגומי לצירו של משורר אמריקאי "שלוחרסן ופטפטן" — האם באמת די ברצון לצטט שני פסוקי-שבח שנכתבו לפני עשור שנים על תרגום שתייגם על מנת להצדיק הסתכנותו או שהסתכן בחשיפת מידת אמינותו והמהיגנותו ויזושרו האינטלקטואלי של מבקר בישראל לעין כל?

וגם זה. האם כך הוא רואה ביקורת, שהוא מכנה את דבריה בשם "עוולות". האם זו באמת מטרתה של ביקורת — להוסיף עוולות לעולם? התסרי עוולות אנו מבלעדיה? ועוד לא גמרת. מה גמרת. מה מסתתר כאן. והד' גש הוא כמוכן על "מסתתר". שהרי בשעה זו כבר שרוד לכל בר-בייבוב או סתם לכל בר-כבר מצוי שמבור מסתתר כאן.

גם אם אטען עכשיו שאיני יודע — לא יאמינו לי. והאמת היא, שנרמה לי שאני יודע. גם מה מיסתתר וגם מי מסתתר. שאצלנו אין לך מה בלי מ...

אבל האם לגלות גם את זה? האם לפתוח את כל קופת-השרצים? האם גם אז עוד אוכל לטעון שאני עושה זאת בשמה, ורק בשמה, של הגייגיה ציבורית? לתקנת העתיד, אם לא לתקנת עבר שכבר אין לו, כנראה, תקנה. לא, עוד לא החלטתי. אבל דבר אחד אני רואה הובה לעצמי להצהיר: כל שכתבתי עד כאן לא נכתב ככוונה להלבין את פניו של אריה זקס, יאה יחס אליו, לשיריו ולחיבוריו האחרים אשר יהיה. ולולא הגדיש הוא עצמו את הסאה — הגדיש מאד-מאד — אף דברים אלה שנכתבו לא היו נכתבים והייתי מחפש לי דוגמה אחרת לטיעוני לפני מינתי הביקורת העכשווית שלנו, ודוגמות כאלה הלא אינן חסרות.

נתן זך